

Proloog

De zwamp is een moerasachtig gebied aan de kust van Suriname. Zompig, met donkere kronkelende meren waaruit kale stammen steken. De bomen zijn afgestorven door het traag en tegelijk meedogenloos oprukkende zeewater. Sabaku, witte reigers, stappen op hun lange, ranke poten zorgvuldig op bladeren van waterlelies, groot en rond als reuzenpannenkoeken. Op hun witte veren en de witte bloemen van de lelies na is hier weinig dat het oog verblindt. In de met mangrovebladeren overhuifde krekken die naar zee lopen ruikt het naar modder en naar rottend blad, opgehoopt langs de wal als een afgedankt hoogpolig tapijt. De in elkaar gedraaide mangrovetakken, dik en tanig, ogen donkernat en schimmelig.

Het leven in het moeras lijkt vooral te bestaan om andere organismen te voeden. In de toppen van de mangrove, waar het zonlicht wel reikt, slingert hier en daar een cactus met stekelige knalroze vruchten: *dragon fruit*, drakenvrucht. Het kleurloze of dieproze vruchtvlees smaakt laf. Verder is hier aan fruit of zaden weinig eetbaars. Krabben, met hun grote schaar opgeheven, trekken voedsel hun diepe holen in en de kwikwi, een vis met dikke schubben, lijkt te weten dat je in het drasland alleen geharnast kunt overleven. Jaguars sluipen rond op zoek naar kleine knaagdieren en groter wild; het moeras slokt de kadavers langzaam op en de cyclus van leven en dood gaat opnieuw van start.

Onder de zwampvissers, de enige mensen die dit gebied regelmatig betreden, doen verhalen de ronde over gezonken boten en verdwaalde jagers, verhalen die als een kwalijk riekend

gas nog een tijd boven de zwamp hangen, totdat de vertellingen zijn opgelost en vergeten.

Maar er is één verhaal dat maar niet oplost, dat Mama Aisa, Moeder Aarde, telkens weer als hete lava uitspuugt. Rond het jaar 1730 vluchtte een hoogzwangere zwarte vrouw naar de zwamp, naar het stuk niemandsland tussen de kronkelende Cotticarivier en de woeste kust van de Atlantische Oceaan. Daar bracht ze haar zoon ter wereld, die ze Boni noemde, ook wel geschreven als Bonni of Bonnie, zoals je het uitspreekt, en die een belangrijke vrijheidsstrijder zou worden.

DEEL 1

Amsterdam, 1986

Wanneer hoorde ik voor het eerst over Boni? Ik zat op de middelbare school in Amsterdam, vlak bij het Museumplein, een school die bestond uit twee panden aan weerszijden van een straat. Het ene gebouw oogde als een voormalig herenhuis, de voorname kamers heringericht als klaslokaal, in het andere gebouw lagen de lokalen aan sombere gangen.

Die dag miezerde het. Na mijn laatste les stond ik te dralen bij mijn fiets, toen een vriend op me afstapte. Hij was kort van stuk en tamelijk dun en hield zijn schouders licht voorovergebogen, fijne regendruppels glinsterden als dauw op de koepel van zijn kroeshaar. 'Hier, dit is echt iets voor jou.' Hij drukte een boek in mijn handen en liep haastig het fietsenhok weer uit. Hij zat niet bij ons op school, maar kwam soms buurten om er vrienden op te zoeken, zoals ik. Wij maakten deel uit van een groep migrantenkinderen, met ouders uit Suriname, ik de enige met een Nederlandse moeder. Op onze school waren dat zes leerlingen, die ik De Kliek noemde. Onze ouders hadden bewust voor deze school gekozen, alsof de locatie alleen al, tussen het Rijksmuseum en het Concertgebouw, kon bijdragen aan ons aanzien. Mijn vriend zat om vermoedelijk dezelfde reden op een school niet ver van de mijne. Het omslag van het boek stelde me teleur. Zwart, met bovenaan in vierkante witte letters de naam van de schrijver, A. de Kom (hoezo geen voornaam?), en telkens op een aparte regel de vier woorden

waaruit de titel bestond: *Wij slaven van Suriname*. Door die regels vlamden oranje en rode strepen, alsof de letters in brand stonden. Op de foto was de afro van de auteur keurig in model gebracht, en hij keek glimlachend naar iets dat zich buiten beeld bevond.

Ik sloeg het boek open, begon te lezen en liet na zo'n vijf bladzijden mijn schoolrugzak op de grond glijden. Ik had altijd al interesse gehad in geschiedenis, mijn vriend wist dat. Het taalgebruik was gedateerd, de eerste druk uit 1934, maar ondanks dat leek het alsof De Kom speciaal tot mij sprak. Onze ouders hadden ons stilzwijgend geleerd om onderwerpen als slavernij en kolonialisme in te slikken, bang voor een boemereffect: het opwekken van irritatie en mogelijk haat. Mijn vader zei zelfs helemaal nooit iets over Suriname. Hij liet anderen voor hem spreken, had in de staanders van mijn moeders boekenkast vol Nederlandstalige romans twee buttons geprikt, de ene met een foto van Martin Luther King en de andere met Malcolm X. Maar zij waren Afro-Amerikanen. Anton de Kom, wiens vader in slavernij was geboren, las ik later, was ook een zwarte man. Hij schreef in het Nederlands en over Suriname en wond nergens doekjes om.

Hoelang stond ik niet in dat fietsenhok? Mijn handen en voeten raakten verstijfd van de kou en in mijn hoofd ging een roldeur omhoog, die tot dan toe potdicht was geweest.

'Hee, wat doe jij nog hier?' Een jongen en zijn vriendinnetje stormden giechelend het fietsenhok binnen en ze namen me ongeduldig op. 'Wat doen jullie hier?' kaatste ik terug. Ik klapte het boek dicht en stopte het in mijn rugzak.

Het was taaie kost, ik deed er twee weken over om *Wij slaven van Suriname* te lezen. Daarna gaf ik het boek zorgvuldig verpakt in een plastic tasje terug aan mijn vriend. 'En?' vroeg hij op zijn zachte, schuchtere toon. Ik knikte alleen maar met mijn ogen halfgesloten, zoals ik deed wanneer ik naar goede

muziek luisterde. Het boek was van zijn moeder, vertelde hij, ze had in Suriname in de zorg gewerkt en deed in Nederland hetzelfde. In Suriname had ze te weinig verdiend om van te kunnen leven.

We spraken een keer af. Mijn vriend las mij zijn favoriete fragmenten voor en toen het mijn beurt was, zocht ik de bladzijde over Boni op:

Het opperhoofd Bonni

In zijn aderen vloeide het bloed der blanken. Hij is niet in slavernij geboren, hij heeft de ketenen nooit gedragen der knechtschap en niemand dorst in zijn huid het brandmerk zengen van de meester.

Hij was opgegroeid in de wildernis en verstond ieder teken der geheimzinnige zwijgende taal van het oerwoud.

In hem verenigden zich de kracht en moed van de jaguar met de slanke vlugheid van onze herten.

Maar bovenal was zijn karakter gekenmerkt door diezelfde edele trots, die wij terugvinden bij zijn moeder.

Hij schoot in de lach, en al had ik de woorden eerder ingedronken, ik lachte nu ook. Slanke vlugheid, edele trots. Hoe oud waren we? Zeventien, achttien? Er zat iets nerveus in ons lachen om de dichtelijke beschrijvingen die we zelden hoorden over mensen van kleur, zoals wij.

Pas toen ik de schoolbanken al jaren was ontgroeid, trof ik iets dergelijks aan in een boek van de Caribische schrijver V.S. Naipaul, een nakomeling van arme arbeiders uit India. Naipaul verbaast zich tijdens een bioscoopbezoek op zijn geboorte-eiland Trinidad over het publiek, dat keihard lacht bij verdrietige scènes. Hij meent hierin een overlevingsstrategie te herkennen: wie hardheid heeft ondergaan, weet de wereld alleen met hardheid tegemoet te treden, houdt een zachte kant

diep verborgen. Wat ook pas later tot me zou doordringen was dat De Kom Boni bewust een positief imago had verleend, niet langer alleen de schurk.

Maar ik lachte die dag evengoed om de zin: 'In zijn aderen vloeide het bloed der blanken.' Boni was zoals ik een 'half-bloed' (het woord half had me altijd gestoken) en ik sloot het opperhoofd voorgoed in mijn hart.

Suriname, januari 2022

De houten boot waarin mijn man en ik zitten heeft geen dak. Onze bootsman, een zwampvisser, draagt tegen de felle zon een hoed die zijn nek bedekt, en een doek over zijn neus en mond. Wij hebben petten op. We varen in een kanaal dat voormalige plantages langs de rivier verbindt met de achterliggende zwamp en vroeger werd gebruikt voor de afvoer van balen suiker en koffie. Het kanaal eindigt bij een opgeworpen dam, waar de boot vaart mindert en we uitstappen. Omringd door het hoog zingende geluid van cicaden beklimmen we de helling over speciaal hiervoor aangelegde dwarslatten en onze laarzen raken onder de modder. De zwampvisser stuurt ondertussen de boot behendig achteruit en jaagt die met loeiende motor zo ver mogelijk de sleephelling op. Zo goed en zo kwaad als het op de glibberige latten gaat, duwen we het vaartuig naar de top, springen er weer in en zoeven aan de andere kant omlaag, de Lotusvallei in. Vanuit de boot kijken we naar de lotusbloemen, hoog op hun stengels, en naar zwevende libellen boven het wateroppervlak. De zwamp straalt ook een zekere schoonheid uit, maar zodra het geloei van de motor afneemt, zoemen muskieten in mijn oren. Domme kamikazemuggen, die weigeren op te vliegen als ik mijn arm beweeg en fel steken. In deze grillige wetlands probeer ik iets te ervaren van hoe het moet zijn om hier tientallen jaren te overleven.

Er is nog geen document bekend dat de ervaringen, het

zwoegen en lijden, en ook het hopen en streven, beschrijft vanuit het perspectief van een slaafgemaakte in Suriname. Wel bestaan er registers, logboeken, verslagen, scheepsjournaals en testamenten waarin zwarte mensen staan genoteerd in termen van aankoop, verkoop, marteling, dood en erfenis. Voornamelijk in cijfers en getallen dus, opgetekend door de witte koloniale overheersers. Die 'officiële' bronnen vertellen het volgende levensverhaal van Boni.

Na zijn geboorte omstreeks 1730, als kind van zijn slaafgemaakte moeder en vermoedelijk een witte plantagehouder, groeide Boni op in een marronkamp, geleid door Asikan Sylvester. Marron is in Suriname de geuzennaam voor een nazaat van gevluchte plantageslaven. Sylvester, die bij zijn vlucht van de plantage gebruik had weten te maken van de ontstane verwarring in de kolonie na een aanval door de Fransen, had zijn marronkamp gesticht in het moerasgebied aan de kust. Boni moet er met zijn lichtkleurige huid zijn opgevallen en over leiderschapskwaliteiten hebben beschikt. In de achttiende eeuw werden slaafgemaakten uit verschillende delen van Afrika aangevoerd en ze spraken verschillende talen. Rond zijn vijfendertigste levensjaar nam Boni het gezag van Sylvester over. Het Nederlandse bewind had het bestuur over Suriname weer stevig in handen en de jacht op gevluchte slaafgemaakten opgevoerd. Vanuit het Nederlands oogpunt gezien vormden Marrons niet alleen een schadepost op de begroting vanwege het verlies aan gratis arbeid, ook waren ze een directe bedreiging voor de veiligheid. Marrons overvielen plantages om wapens en voedsel te stelen en om slaafgemaakten te bevrijden. In 1769 wisten koloniale soldaten Sylvester gevangen te nemen, hij overleed in Paramaribo. Zijn hoofd werd op een stok in Fort Zeelandia tentoongesteld, als waarschuwing voor de slavenbevolking. Boni voerde zijn mensen, die naar hem Boni's werden genoemd, dieper het moerasgebied in, totdat hij besloot om midden in het zwampgebied een fort te bouwen.

Fort Buku bestond uit een wal van houten palen, gunstig gelegen op een moeraseiland met slechts één duidelijk toegangspad. Wanneer het moerasmeer in de regentijd buiten zijn oevers dreigde te raken, lag het pad onder water en het was alleen in de droge tijd toegankelijk. Vanuit het fort pleegde Boni verschillende aanvallen, waarbij steeds meer Afrikanen zich bij hem aansloten. De vernietiging van Fort Buku begon voor het Nederlandse bewind prioriteit te worden. Daarom versterkte gouverneur Jan Nepveu, de hoogste gezaghebber in de kolonie, in 1772 het leger met het speciaal opgerichte 'Neeger Vrijcorps', ook Korps Zwarte Jagers genoemd. Het korps bestond uit slaafgemaakten die werden ingezet om Marrons op te sporen en terug te brengen naar hun 'eigenaar'. In ruil voor hun diensttijd werd de Zwarte Jagers de vrijheid toegezegd. Twee jaar eerder had Nepveu een soortgelijk experiment gelanceerd, het 'Corps vrije neegers en mulatten'. Het gouvernement had vrije zwarte mannen en kleurlingen verplicht om hieraan deel te nemen, maar die groep was maar klein en niet bepaald gemotiveerd.

Bij het 'Neeger Vrijcorps' lag dat anders. Het gouvernement kocht slaafgemaakten op van hun 'eigenaren' die dit niet mochten weigeren. De Zwarte Jagers waren aanzienlijk beter bestand tegen de ontberingen van het oerwoud dan de witte soldaten en op 20 september 1772 kwam Fort Buku na een langdurige belegering ten val. Boni wist met een deel van zijn mensen verder naar het oosten te vluchten en zich snel te hergroeperen. Een jaar later stelde Nederland de bekende kolonel Louis Fourgeoud aan om de Marrons op te sporen en uit te schakelen. Fourgeoud vond in Boni met zijn guerrillaleger een geduchte tegenstander, maar het lukte hem de Boni's over de grensrivier Marowijne naar het buurland Frans-Guyana te verdrijven. Boni streek uiteindelijk neer in het zuidelijke gebied rond de Lawarivier, een zijtak van de Marowijne, en omdat de Fransen onvoldoende middelen hadden om hen te bestrijden, lieten ze de Boni's ongemoeid. De Boni's zetten van daaruit